

A segesvári szász gyógyszerészet kialakulása, fejlődése és elsorvadása az elmúlt évszázadok során

Az emberi élet legfontosabb feladata az élet minőségének biztosítása, az egészség megtartása, ezért az emberiség története kezdettől szorosan összefonódik a gyógyítás, ezen belül a gyógyító anyagok históriájával. A szakszerű orvoslás fejlődése a későbbi korok számos kutatóját foglalkoztatta, fokozatosan napvilágra kerültek az ókori dokumentumok Elő-Ázsiából, Egyiptomból, Görögországból, a Római Birodalomból, közismerté váltak a több ezer éves gyógyítás fontos elemei. A babiloni agyagtábláktól az egyiptomi papirusztekercseken keresztül, a görög és ókori római, később arab nyelven írt könyvekig számos információt sikerült megtudni a közel ötezer éves gyógyításról.

Tájaink települései nem ezer, legfennebb több száz éves múlttal dicsekedhetnek alapításuk és a gyógyítás terén egyaránt, a környezetünkbeli orvoslás múltja azonban érdekli a ma élő embereket, bizonyítja ezt a Segesvári Történelmi Múzeum gyógyszerészet-történeti gyűjteményének látogatottsága is. Évente mintegy százharmincezer turista tekinti meg a vár órastornyában berendezett tárlatot, benne a számtalan régi tárgy mellett a legtöbb látogató számára ismeretlen gyógyszertároló edényekkel, a úgynevezett állványedényekkel.

A hivatalos román nevén Sighisoara, németül Schäßburg magyarul Segesvár Romániában a Nagy-Küküllő partján fekvő város. Erdély egyik legszebb települését a 12-13 században ideérkezett szász családok tagjai alapították, akik számos kiváltságot élveztek, s a korábban itt élőkénél egy jóval fejlettebb technikát alkalmaztak, honosítottak meg nem csak az építészet, a mezőgazdaság, de a gyógyítás terén is.

Erdélyben a szász gyógyszerészet több évszázados fejlődésével foglalkozó történések négy korszakot különböztetnek meg. E korszakolást, némi kiegészítéssel a segesvári gyógyszerészet-történetre vonatkozóan is helytállóan látjuk. Ezek szerint:

1. A szászok letelepülése, életük megszervezése, fejlesztése, kiteljesedése korszaka, 12-15. század.
2. A független Erdély, török befolyás korszaka 16-17. század
3. Az osztrák fennhatóság korszaka 1690-1867 (18-19 század)
4. A magyar fennhatóság korszaka 1867-1918
5. A román fennhatóság korszaka 1918-tól

1. Ebben a korszakban az ide települők kezdetben főleg a letelepedéssel együtt járó gondokkal és a védelem kialakításával foglalkoztak. A rászorulóknak papok, vajásokok, hozzáértő emberek és javasasszonyok segítettek egészségük megtartásában.

1241-ben a tatárok Segesvárra is betörték, nagy pusztítást végezve. A súlyos népvészteség pótlására újabb telepítések történtek. Szükségessé vált a védelmi rendszer kialakítása. Néhány évtized alatt a várdombon elterülő település körül négy-öt méter magas, lőrészekkel ellátott fal épült, minden téren elindult a gyors fejlődés. A 14. században a település már városi rangot tudhat magáénak, számos kézműves céhével fontos kereskedelmi központtá nőtte ki magát. A Nyugat-Európa szerte dühöngő pestis járvány (fekete halál) a gyéribben lakott Erdélyben nem okozott olyan nagy károkat az emberi életekben, mint ott.

Templomok és mellettük gyógyítással is foglalkozó kolostorok épültek. 1461-ben említik először az Alsóváros délnyugati kijáratánál épült Szent Antal templomot, kolostort és ispotályt. A Szent Antal kolostorban a Szent Antal tüze nevű betegséget kezelték, amely a középkorban elterjedt haláloknak számított Európa-szerte. A tömeges, látszólag járványszerű megbetegedéseket elsősorban a nem kellően tisztított gabonalisztben levő anyarozs-szennyeződés okozta, valójában tehát tömeges mérgezés volt. Az anyarozs-mérgezés és az orbánc nevű betegség külső tünetei hasonlóak, érthető módon azonosnak vélték a két betegséget, olyan vízzel „gyógyították”, amelyben a kovács a tüzes vasat hűtötte, mondván, „tűznek tűz a legjobb orvossága”. Emellett gyógyfüvek (mák, pipacs, saláta, rozmaryng) főzetével borogatták, mosták, liszttel szórták be, vagy füstölték a sebeket.

A Segesvári Történelmi Múzeumnak helyet adó Óratorony első szintjén Julius Misselbacher elkészítette a város 1735-ös arculatát megörökítő makettjét. Ma már csak ezen a mintapéldányon látható a Szent Antal templom, kolostor és ispotály, melyeket a 19. század végén bontottak le, a Segesvár – Szentágota keskeny nyomtávú vasút építésekor.

Nagyszebenben megalakult Erdély első gyógyszertára, 1460-ban, Katonai patika (Militar Apotheke) néven és nemsokára, 1494-ben a Városi patika is.

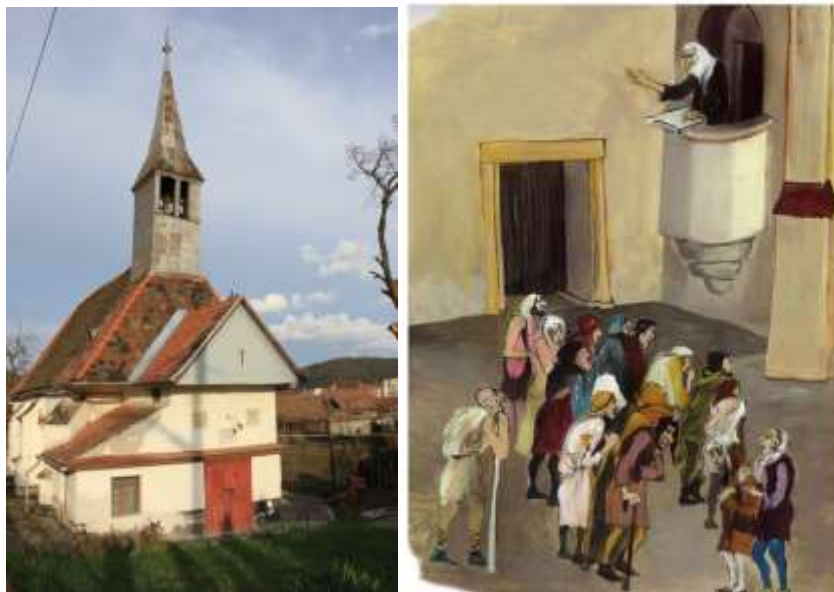
2.A független Erdély, török befolyás korszaka, 16-17. század (1541-1690)

A 16. században, 1541-től Erdély elnyerte viszonylagos függetlenségét, de lemaradt a nyugat-európai fejlődéstől, ugyanis a társadalmilag kevésbé fejlett török birodalom hatása alá került, nőtt a szegénység, lassult vagy éppen leállt a polgárság fejlődése is. A török porta részére fizetendő adó előteremtése a korabeli egészségügyi viszonyoknak nem kedvezett, a jórészt külföldön diplomázott erdélyi orvosok, gyógyszerészek nem szívesen telepedtek le a fejedelemség területén, a betegek otthonukban keresték fel a szakembereket, még ha nagyon távol is laktak azok. Elterjedt a levél útján történő gyógyítás is. A gyógyszerészhiány következménye lett a kuruzslók, érvágó borbélyok tömeges megjelenése, akiknek szolgáltatásait Erdély minden társadalmi rétege igénybe vette. Segesváron a borbély-sebészek már a 16. században céhbe tömörültek, jól kidolgozott alapszabályzatuk is volt.

Segesváron az antoniták mellett a Domokos-rendiek, a Benedek-rendiek, a jezsuiták is közreműködtek a betegek gyógyításában és a rászorulókat ellátásában, majd miután 1556-ban a város lakossága lutheránus hitre tért, a legtöbb szerzetes elhagyta a várost. Gyógyítási,

jótekonysági szerepüket világiak vették át, a város kénytelen volt kórházakat, gyógyszertárakat is biztosítani a lakosságnak.

Segesvár északnyugati részében a 15. században épült, eredetileg római-katolikus később evangélikus-lutheránussá lett templom közelében létesített kórházban ápolták és gyógyították a leprás betegeket. A templom környékét, a lepratelepet a 16. századtól, 1575-től említik leprosoriumként mintegy kétszáz éven keresztül. A korabeli orvosok és gyógyszerészek különböző kezelési módszerekkel próbálkoztak a társadalomból teljesen kizárt betegek gyógyításával, például kígyó-és skorpióméreggel, méhcsípéssel, vagy épp külsőleg és belsőleg is alkalmazott emberi vérrrel.

Segesváron a leprajárvány a 17. század utolsó harmadában ért véget. A lutheránus egyház halotti anyakönyve szerint 1674-ben van bejegyzés még egy, a leprástelepen elhunyt betegről, a későbbiekben hasonló bejegyzés nincs. A templom külső szószerkét többé nem használták, a hozzá vezető kijáratot befalzták.

A 16-17. századi erdélyi háborúskodások a segesvári szászok számát is jelentősen megtizedelték. A városban, ahol korábban 1000 család is élt a korszak végén már csak 200 maradt életben.

1595-ből ismerjük az első név szerint említett segesvári gyógyszerészt, akit a források Petrus Apothecariusként örökítettek meg. A legrégebb Erdélyben megírt gyógyszerészi diplomát a külföldről Nagyszebenbe telepedett tudós botanikus-gyógyszerész, Dr. Vette Johann Georg (1645-1707) állította ki 1687-ben Paulus Michael Kaertschen, Segesváron dolgozó gyógyszerész részére, aki később a Korona nevű gyógyszertár bérlője volt. A 17. században élt Segesvári krónikás, Georg Kraus szerint a helybeli Andreas Bertramus patikus küldött gyógyszert Erdély gyengélkedő fejedelmének, Apafi Mihálynak, tehát Bertramus a város patikusainak egyike lehetett. A segesvári városi múzeumban hosszú ideig látható volt egy 20-25 cm hosszú, 5-6 cm széles és 9-10 cm magas gyógyszeres doboz, amely

A. Bertramus gyógyszerész tulajdona volt, 1690 előtt. Bertramus lehetett ambuláns patikus, nemesi család patikusa, de gyógyszerész tulajdonos is, Segesváron.

3. Az osztrák fennhatóság korszaka (1690-1867)

1690-től Erdély az osztrák birodalom része lett és maradt a 18-19 században szinte végig, ami a polgári fejlődés és a modernizáció elkezdődését is magával hozta. Az orvos-és gyógyszerészképzés bécsi vagy más külföldi egyetemeken (Németország, Hollandia, Anglia), később Budapesten történt. Hamarosan megjelentek a mai gyógyszerkönyvek elődei, az első dispensatoriumok, melyek közül a Habsburg Birodalom tartományaiban a bécsi kiadások használatát írták elő. Egymás után nyíltak a városi és magán patikák Erdély jelentősebb városaiban és Segesváron is. A patikák elnevezését kezdetben ismert állatnevekből alkották (Kígyó, Medve, Sas, Oroszlán stb.), majd megjelentek a nemzeti tudatról valló patikanevek (Korona, Király stb.).

A Mária Terézia által, 1770-ben kibocsátott „Generale Normativum in Re Sanitas” foglalkozott a gyógyszerészettel, a gyógyszerészek alapításával, ellenőrzésével és működtetésével. Az új gyógyszerészek felállítását a helyi hatóságok, városi tanácsok engedélyével, vagy az általuk meghirdetett pályázatokkal vált lehetségessé, számukat nem írta elő és nem korlátozta.

Erdély a katolikus osztrák birodalomban megmaradt a nyugati országokban üldözött protestánsok biztos menedékének, így számos, a birodalomban üldözött protestáns, képzett egyén (orvos és gyógyszerész) telepedett Erdélybe.

Segesváron a vár alatti „alsóváros” háromszög alakú piactere (Marktplatz) minden oldalán, rendre megnyílt egy-egy gyógyszerész. A Segesvár környékén, közelebb-távolabb élő szász, román, székely lakosság ezen a piacon szerezte be orvosságait, gyógynövényeit, ugyanakkor a város patikusai ugyanott – a vándorárusoknak köszönhetően – számos alapanyaghoz is hozzájutottak.

A következőkben a segesvári szász gyógyszerárak történetét röviden ismertetjük, a felsorolt korszakoktól függetlenül, kezdeteiktől felszámolásaikig.

a.Erdélyben ötödik (!) gyógyszerárként, Segesváron elsőként, 1700 előtt alakult meg a Píactér északi oldalán a KORONA (Apotheke zur "Krone") patika, amely néhány év megszakítással a 20. század közepéig ugyanabban az épületben működött. Az épület az elmúlt évszázadokban számos átépítésen ment át, homlokzatán ma is ott találjuk a gyógyszerárak jelképeit, Hügieia serlegét és a kígyót, ritka ábrázolásban, a kehelyből fejjel lefelé tekerőzik a kígyó, az ismeretlenbe való hatolást és a gyógyulást jelképezve.

A gyógyszerár első tulajdonosa Jacob Georg Kannenberger volt 1705-ig, akit Georg Hetzendorfer követett 1719-g, majd Paul Michael Kaerstchen (Kleschken) következett 1724-ig, Michael Weisskircher 1740-ig és Daniel Weber 1766-g. Ebben az évben a patikát bezárták és eddig ismeretlen okok miatt 54 éven keresztül nem működött.

1820-ban, Wagner Josef gyógyszerész újból megnyitotta a Korona patikát. Az új, alapító gyógyszerész, J Wagner az első gyógyszerészek egyike, aki nyugat-európai egyetemen, Bécsben, 1818-ban szerzett oklevelet. A család tagjaiból több patikus is kikerült a 19. század folyamán. A továbbiakban is neves gyógyszerészek, idősebb és ifjabb Schuster Friedrich működtették tovább 1846 és 1908 között, amikor a Capesius család tulajdonába ment át. Utolsó tulajdonosa Dr. Capesius Viktor volt. 1949-ben a patikát államosították.

b.1720-ban alapította meg Segesvár Városi Tanácsa, a második, Erdélyben a kilencedik gyógyszerárát, Városi Gyógyszerár (Stadtapotheke) néven, amelyet 1732-ig Daniel Stürzer gyógyszerész vezetett, és abban az évben a patika tulajdonosává is vált. 1737-től fia, ifj. Daniel Stürzer vette át a patikát, 57 éven keresztül, 1794-ig. Ebben az évben a neves gyógyszerész, a Sas patika tulajdonosa, Johann Misselbacher vásárolta meg és 1798-ban átadta fiának, Theophil Misselbacher-nak, ez utóbbi vezette tovább a patikát 1844-ig, majd ennek fia, Carl Misselbacher 1856-ig.

1856-tól a Városi Gyógyszertár az Oroszlán (Apotheke zum „Löwen”) patika elnevezéssel működött tovább, ugyanabban az épületben (Piactér 45, Marktpatz 45), a főtér nyugati oldalán, az államosításig. Johann Heinrich Weber gyógyszerész 1875-ben vásárolta meg és alakította ki a ma is látható formájában. Az Oroszlán gyógyszertár cégéről Weber patikus saját magát oroszlánként festette meg. A patika épületének fakeretes főbejáratain is megjelenik az emberarcú oroszlán. Később az emberarcú oroszlán a patika pecsétjére is rákerült.

Az oroszlán patika 1909-ben August Salmen tulajdonába került és maradt 1949 –ig, amikor államosították.

c.Sas Patika (Apotheke zum „Adler”)

Segesváron harmadik, Erdélyben 19. gyógyszertárként, 1755-ben nyílt meg a Sas patika. Alapítója a már említett kiváló gyógyszerész, Jóhann Misselbacher volt és vezette a gyógyszertárat 58 éven keresztül, 1813-ig. Egy - a segesvári levéltárban található – 1731-es akta szerint J.Misselbacher „patikus mesterlegény”, a Korona patikában gyakornokoskodott. A 19. század elején Nyulas Ferenc (1758-1808) Erdély akkori főorvosa ellenőrizte a Sas patikát. Megállapította, hogy a patikában a gyógyszerek mellett illatos növényesszappant, koronaszest és egyebeket is kaphatott az oda betérő.

1813-1846 között Gottfried Henrich, aztán Friedrich Berwerth (1846-1883), később Friedrich Folberth (1883-1899) tulajdonában volt a Sas patika.

1889-től Andreas Wolfgang Lingner gyógyszerész vezette tovább, majd 1899-ben megvásárolta és halála (1930) után is a család - özvegye és fia – tulajdonában maradt a gyógyszertár, az 1949-es államosításig.

Andreas Wolfgang Lingner gyógyszerész (1865-1930) patikája átvételekor és felújításakor az „elavult” anyagot megőrzésre a múzeumnak adományozta, ezáltal jelentősen hozzájárult a múzeumban kiállított tárgyak bővítéséhez.

A.W.Lingner az 1900-as évek elején több iparkiállításon is „magára vonta a figyelmet” saját készítésű pipereszappanaival, ugyanakkor szenvedélyes pomológus volt, faiskoláját 1902-ben az erzsébetvárosi törvényszéken jegyeztette be, gyümölcskiállításon állami érmekkel is kitüntették. Lingner az 1910-es években az állattenyésztőket is segítette, takarmányozásra alkalmas tápszerek („Segesvári marhatáppor”, „Segesvári tej-és haszonpor”, „Segesvári sertéspar”) összeállításával, melyeket a vegyeskereskedések is árusították.

4. A magyar fennhatóság korszaka (1867-1918)

Az Osztrák-Magyar Monarchia keretében, 1867-ben, Erdélyt bekebelezte a magyar királyság. Kezdetben, mintegy tíz éven keresztül a gyógyszertárak működésére vonatkozó osztrák törvények érvényben maradtak, az átállás nem okozott különösebb nehézséget az erdélyi patikusoknak.

1876-ban jelent meg az új, magyar egészségügyi törvény, amely kötelezővé vált az Erdélyben működő összes gyógyszertárra nézve. a törvény a gyógyszertárakat intézménnyé nyilvánította. Elfogadott volt, hogy egy gyógyszertár fenntartásához legalább 5000 lélek szükséges, felállításához részletes, hivatalos (területi és népesedési) engedélykérés volt szükséges, amelyet a tiszti főorvosnak, a közegészségügyi szakbizottságnak és a törvényhatósági közgyűlésnek kellett benyújtani és végső soron a belügyminiszterhez került végső döntésre. Üzlet-emberek is kérhették új gyógyszertár létesítését. A törvény szabályozta a gyógyszerészképzést is, 1895-től nők is beiratkozhattak a gyógyszerészeti egyetemekre! Az erdélyi gyógyszertár tulajdonosoknak a törvény több pontja is gondot okozott. Az 1876-ban megjelent, 1883-ban kiegészített törvény 1918-ig volt érvényes, ezután a román törvények váltak kötelezővé.

5.A román fennhatóság korszaka 1918-tól.

1918 december 1-én Erdély egyesült Romániával, 1919-ben teljes mértékben megtörtént a hatalomváltás. Ekkor az új főhatóság, a Nagyszebenben székelő Consiliul Dirigent a 21. számú törvényerejű rendelettel megváltoztatta az eddigi törvények rendelkezéseit. Létrejöttek a Közegészségügyi Bizottságok- Consiliu de Igiena – melyek hatáskörébe tartozott az új gyógyszertárak felállításának engedélyezése is. 1920 elején a Consiliul Dirigent megszűnt, Erdély egészségügye a bukaresti kormány hatáskörébe ment át, amely az 1893-ban megjelent román egészségügyi törvényt kiterjesztette a csatolt területekre is. Rövid időn belül több egészségügyi törvény és törvénymódosítás is megjelent (1921, 1923, 1924, 1925, 1926, 1932), elősegítette a korrupció megjelenését, a törvények betartásának mellőzését, a pontatlanságot és a gyógyszerészek elbizonytalanodtak. A szász gyógyszerészek legnagyobb sajnálatára az új törvények nem ismerték el a külföldön szerzett oklevelek érvényességét. Az ilyen diplomával rendelkező gyógyszerészek román egyetemeken vizsgázhattak le. Hamarosan újabb patikák jelentek meg a városban, román nemzetiségű gyógyszerészek tulajdonában. 1921-ben Muresan Alexandru, majd Martin Alexandru és Moga Octavian alapított gyógyszertárt. A szász közösség elkezdett felbomlani.

Küszöbön volt a második világháború! A városban hat gyógyszertár működött.

A világháború idején több segesvári gyógyszerész teljesített katonai szolgálatot, esett fogságba, nemzetiségre való tekintet nélkül.

1945 után, a második világháborút követő események következtében beinduló változások, a mindennapi élet összes szintjét érintő, új, szocialista keretek létrehozása átalakították Románia, benne Erdély teljes politikai, gazdasági, szociális világát.

1947-ben kikiáltották a Román Népköztársaságot, 1948-ban megalakult a Román Munkáspárt (RMP) és magasan megnyerte a választásokat, megalakult a Nagy Nemzetgyűlés, kinevezték az új kormányt, megszavazták az új alkotmányt, amely előírta a magántulajdon áthelyezését az állami tulajdonba a szocializmus alapvető elve alapján, miszerint a termelőeszközök köztulajdonban vannak a gazdaság minden területén, köztük a gyógyszertárak és kereskedelmi egységek esetében is.

1949 április 2-án életbe lépett a 134. számú törvényerejű rendelet (dekrétum), amely előírta a városi gyógyszertárak, drogériák, gyógyszer lerakatok államosítását, az ingatlanokkal, minden nemű berendezéssel, bútorokkal, szállítóeszközökkel, gyógyszerekkel, gyógyszertári eszközökkel, gyógyászati anyagokkal együtt. 1615 gyógyszertárat, köztük az egykori segesvári szász magánpatikákat is államosították. 1952-ben államosították a falusi gyógyszertárakat is. Az új rendszerben az államosított patikák 1,2,3 sorszámot kaptak, később Segesváron ezeket egyesítették egy nagy gyógyszertár létrehozásával, 43-as sorszámmal. Az államosítás idején jelentős mennyiségű és értékű anyagot, állványedényeket, berendezési tárgyakat szállítottak el Segesvárról Nagyszeben, Kolozsvár, Brassó múzeumaiba.

Ezzel az erdélyi, benne a segesvári szász patikák több száz év jelenlét után végleg eltűntek a történelem színpadáról. Városunkból a szász gyógyszerészek, beleértve a nyugdíjasokat is, asszisztensek, gyógyszerértári alkalmazottak rendre nyugati országokba vándoroltak, itt létük nyomait az egykori patikáknak helyet adó épületek, a segesvári múzeum gyógyszerértári gyűjteménye és a Segesváron született, vagy pályájára innen induló híressé vált szász gyógyszerészek emléke őrzi.

A segesvári Történelmi Múzeum 1899-es megalapítása dr. Josef Bacon (1857-1941) nevéhez fűződik, jelentős segítség volt számára A.W.Lingner gyógyszerész (1865-1930).

Lingner gyógyszerész adománya akkor már 100-150 éves, fából, üvegből, porcelánból és fajanszból készült gyógyszerértároló edényeket, más tárgyakat, bútorokat, mérlegeket, laboratóriumi eszközöket, könyveket foglalt magába. A gyógyszerértároló edények nagyobb része kétféjű sassal díszített, utalva származási helyükre, a Sas patikára, feliratuk szerint porított drogokat, szilárd gyantákat, magvakat, vegyi anyagokat, ásványi, állati eredetű gyógy anyagokat, oldatokat tartalmaztak egykor, tükrözik a 18-19. században általánosan ismert gyógyszerkincs európai összetételét.

Segesvár híres gyógyszerészei:

Paul Traugott Meissner (1778-1864) gyógyszerész Medgyesen született, Segesváron gyakornokoskodott a Sas és az Oroszlán patikákban, Johann Misselbacher irányításával. Bécsi tanulmányai során a kémia tanulmányozásának szentelte minden idejét, gyógyszerészi diplomát a pesti egyetemen szerzett. 1803-ban Brassóban kamatozta kémiai ismereteit, mint gyógyszerész, vegyi anyagokat állított elő, Erdély különböző gyógyszertárai részére. 1811-ben végleg visszatért Bécsbe, ahol a Politechnikai Intézet adjunktusa, majd professzora lett, a műszaki kémia előadójaként. Számtalan könyve jelent meg nyomtatásban, fő műve 1819-1833 között 5 kötetben, több mint 2200 oldalon jelent meg „Handbuch der allgemeinen und technischen Chemie”, az „Általános és műszaki kémia kézikönyve” címen.

Friedrich Martin Berwerth (1850-1918) gyógyszerész Segesváron született, 1874-től a bécsi egyetemen az ásványtan és kőzettan területén tanársegéd, majd adjunktus, docens és végül professzor, az osztrák akadémia tagja, az Osztrák Ásványtani Társaság alapítója lett

Friedrich August Salmen (1907-1989) gyógyszerész oklevelet Kolozsváron nyert, a Nagy-Küküllői gyógyszer lerakat igazgatójává nevezték ki, Németországban halt meg.

Wilhelm Weber gyógyszerész (1912-2002) Segesváron született, gyógyszerész oklevelet Kolozsváron szerzett. Gyógyszerészi tevékenysége mellett behatóan, magas tudományos szinten foglalkozott a lepkék tanulmányozásával. Tanulmányai hazai és külföldi szaklapokban jelentek meg. Németországban halt meg.

Johann Friedrich Roth (1914-1977) gyógyszerész-történész is Segesváron született, Bukarestben szerezte oklevelét, Nagyszebenben élt és alkotott, több mint tíz kötet forrás értékű írása jelent meg.

Kurt Salmen is Segesvárról indult, jelentős érdemeket Ausztriában szerzett, ahol az Osztrák Gyógyszerészeti Kamara elnökének választották meg, számos törvénytervezetet sikerül életbe léptetnie.

Dr. Victor Capesius (1907-1985) a Korona patika utolsó tulajdonosa, a 20. század viharos éveiben Segesvárról került Németországba és 1944-1945 között a Waffen-SS kötelékében „dolgozott” a dachau és auschwitz haláltáborokban, mint gyógyszerész.

Segesvár 2021 június, Veress László